

B İ B L İ Y O G R A F Y A

ALBERTO TENENTI, *Venezia e i corsari. 1580-1615* (= *Venedik ve Korsanlar*), Editori Laterza, Bari, 1961, 8°, 204 s.

Akdeniz'deki korsan savaşlarından bahsedilince, batılı tarihçilerin aklına genellikle, *Barbaros Hayreddin*'den başlayarak sadece *Berberler* gelmekte ve araştırmaların ağırlık merkezini bu ünlü Türk amirali ile Kuzey Afrika sahillerinde üslenen Türk - Berberî denizciler teşkil etmektedir. Gerçekten de, P. Dan, daha 1637'de yayınlanan *Histoire de Barbarie et de ses corsaires* adlı kitabında Berberî korsanlarının faaliyetlerini incelemiş ve S. Lane-Poole'un artık klâsikleşmiş olan *The Barbary corsairs*'i (Londra, 1890) ile de bütün dikkatler Afrika sahillerine çevrilmişti. Son yıllarda korsan savaşları konusu yeniden ele alınmışsa da, araştırmacıların hemen hepsi gene sadece Berberî korsanlar üzerinde durmuşlardır. Meselâ : P. Hubac, *Les Barbaresques*, Paris, 1949; Ph. Gosse, *Histoire de la piraterie*, Paris, 1952; G. Fischer, *Barbary legend: war, trade and piracy in North Africa (1415-1830)*, Oxford 1957 ve nihayet Salvatore Bono, *I Corsari Barbareschi*, Torino, 1964.

İşte, evvelce yayınlanan *Naufrages, corsaires et assurances maritimes à Venise. 1592-1609*, (Paris, 1959) adındaki kitabıyla Venedik'in deniz nakliyatı bakımından Akdeniz'deki korsanlar üzerine eğilmiş bulunan Alberto Tenenti, *Venedik ve Korsanlar* adını taşıyan bu son eserinde, ilk defa olarak, korsan savaşlarının bir küllüğü olarak incelenmesi icap ettiğine işaretle, "Şimdiye kadar Berberiler, Akdeniz korsanlarının klâsik tipi olarak tanınmışlardır; aynı zamanda Cezayir de, hemen hemen sadece bu korsanlara âit bir üs olarak bilinir. Artık başka bir esastan hareket ederek, Malta Şövalyeleri'nin, sayısız İspanyol, Fransız, Felemenk ve İngiliz gemilerinin faaliyetlerini de dikkate almak gerekmektedir" diyor (s. 196). Eserinin *Giriş* kısmında, *Barbaros Hayreddin*'in faaliyetleri üzerine teksif edilen araştırmalara temas eden yazar şöyle devam ediyor :

"Hakikatte Türk korsan (?) ve amiraline çevrilen dikkatler, bu tip araştırmaların yetersizliğini ve tek taraflı olduğunu meydana koymuştur. Mesele genel olarak mütalâa edilince, onun (*Barbaros*'un) özellikle askerî faaliyetinin, *Andrea Doria* yahut *V. Karl* gibi dramatik düelloya dalmış iyi bir hasım bulmasına yakından bağlı olduğu tesbit olunur. Diğer taraftan, XVI. yüzyılın ortalarına yöneltilen ışık, hiçbir önemli meselenin başlangıcını veya sonunu göstermiyor; aksine, kabul etmek gerekir ki bu araştırmacılar asıl meseleleri ihmal etmektedirler" (s. 7).

A. Tenenti'ye göre *İnebahtı (Lepanto)* savaşı, yalnız Osmanlı hegemonyasının kırılması bakımından değil, hıristiyan batı Avrupa ile Osmanlı İmparatorluğu'nun temsil ettiği müslüman doğu arasındaki ezeli mücadelenin şekil değiştirmesi ve Akdeniz'deki klâsik deniz savaşlarının sona ermesi bakımından da bir dönüm noktası teşkil etmektedir :

"Lepanto, yalnız yeni bir status-quo'nun başlangıcı değil, aksine, orijinal ve eskisinden çok farklı bir devreye yönelişin ifadesidir... Akdeniz hayatında hâkim

bir vâkıa olan hıristiyan ve müslüman dünyalarının kendi aralarındaki anlaşmazlıklar, 1572'ye kadar belirli surette meydana çıkmadı. Uyuşmazlıklar ve düşmanlıklara rağmen Preveze'de olduğu gibi Lepanto'da da Cenovalılar, Venedikliler, Papalık ve İspanyollar, Osmanlı kudretine karşı koymak için birbirlerinin yanbaşında yer aldılar... Lepanto'dan sonra.. katolik İspanya'nın zaferi, çok geçmeden parlaklığının karardığına şahit oldu. Protestan Elizabeth'in yeni doğan kuvveti, Calvinist Pays - Bas'nın kudretiyle birleşmekte gecikmedi. Bu iki kuzeyli donanma, 1575-1580 yıllarından itibaren Akdeniz'e girmekten çekinmediler; ticareti korsan harbi ile birleştirerek Tunus, Livorno, İstanbul ve Venedik gibi önemli mevkilere yerleşmeğe muvaffak oldular. Zirâ Lepanto'dan sonra barış, sadece zâhiren hüküm sürüyordu; hıristiyanlar ve protestanlar arasındaki eski düşmanlığa, şimdi, İspanyollar ve protestanlar arasındaki zıddiyet eklenmişti. İşte bu, en aşağı 30 Yıl Savaşları'nın başlangıcına kadar devam edecek olan yeni bir politik ve ticari oyunun ilk adımını teşkil eder" (s. 8).

A. T., niçin 1580-1615 yılları arasındaki devreye bağlı kaldığını açıkça izah etmemekle beraber, gerek yukarıya aldığımız ifadesine, gerekse "Venedik deniz kuvvetine son darbeyi indiren" kuzeylilerin ve bilhassa İngilizler'in Akdeniz'e yerleşmelerinin 1580 tarihlerinde başladığına işaret ettiğine göre (s. 78) onun, İngilizlerin Osmanlı İmparatorluğunda ilk ticaret ahidnâmesini almağa muvaffak oldukları 1580 ile 30 Yıl Savaşları'nın prelüdü mahiyetinde olan Venedik - Avusturya harbinin başladığı 1615 tarihlerini birer dönem olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır. Böylece eserin sınırlarını, bir bakıma, İngilizlerin Akdeniz'e sokulup burada üstünlük sağladıkları devre teşkil ediyor demektir.

Yazar, araştırmaları Venedik üzerine teksif ederekten korsan savaşlarını incelemenin uygun olacağı kanaatini taşıdığı için eserine *Venedik ve Korsanlar* adını vermiş. Onun görüşüne göre, korsan savaşlarında rolleri bulunan milletlerin çarpıştıkları saha, Venedik Cumhuriyeti'nin "mevcudiyetini hissettirdiği deniz sahası", yâni Cebelüttarik'tan başlayarak bütün Akdeniz ve Adriyatik bölgesidir. Bu büyük mücadelede, "bir tarafta, askerî donanmasına ve henüz dikkate alınmağa değer büyük ticaret filosuna rağmen, sadece kendi deniz ulaşımını himaye etmeğe çalışarak çok ciddi bir tarafsızlık siyaseti güden Venedik yer alıyor", diğer tarafta ise, birbirleriyle amansızca savaşan, fakat ekseriyetle Venedik ticaret gemilerine de saldıran bütün diğer milletler bulunuyordu (s. 9). Gene yazarın yerinde bir görüşle belirttiği gibi, "Lepanto'dan sonra Akdeniz suları, bir Avrupa tiyatrosu ve Pays - Bas, İngiltere, kuzey Almanya gibi görünüşte uzakta olan bölgelerin de doğrudan doğruya ilgilendikleri bir sahne halini aldı" (s. 9). "1580'den itibaren korsan savaşları, yavaş yavaş şiddetini artırarak bütün Akdeniz'e yayıldı. Dinî unsurlar, yerini, plolitik ve sosyal bir temele dayanan bir nevi deniz yağmacılığına bırakarak kesin surette ikinci plâna düştü" (s. 196).

İşte Akdeniz'deki korsan savaşlarını, Venedik Cumhuriyeti merkez olmak üzere, bu önemi ve kapsamı içinde mütalâa eden A. T e n e n t i, eserini bir *Giriş*²-ten sonra 2 bölüm halinde düzenlemiş : *Korsanlar başlığını taşıyan birinci bölümde* sırasıyle *Uskoklar* (s. 13-28), *Berbertler* (29-47), *Maltahlılar*, *Floransalılar*, *İspanyollar* (48-77) ve *İngilizler* (78-114) ele alınmakta; *Venedik'in Denizcilik Sistemi* başlıklı ikinci bölümde ise, korsan savaşlarının Venedik *Ticaret Filosu* (117-144), *İnce Kadırgalar*

(145-173), *Çektiriler ve Kalyonlar* (174-195) üzerine yaptığı etkiler incelenmektedir. Kısa bir *Sonuç* (196-197) u takiben esere seçme bir *Bibliyografya* da eklenmiş bulunuyor (201-204). Fakat sayfa altı notlarından da açıkca anlaşılacağı üzere yazarın asıl malzemesini Venedik arşiv belgeleri teşkil etmektedir.

I — *Uskoklar*: Osmanlı arşiv vesikalarında, 1540'dan başlayarak sık sık Uskoklar'ın Türk topraklarına yaptıkları akınlardan veya Adriyatik'te seyreden ticaret gemilerine hücumlarından bahsedilir. XVI. yüzyıl sonlarına doğru ise Uskoklar'ın, bir taraftan Osmanlı - Avusturya, diğer taraftan Osmanlı - Venedik münasebetlerinde önemli bir mesele halini aldığı görülür. Dalmaçya sahillerinde Fiume civarında kayalık bir dağın eteğinde kurulmuş olan Segna kasabasını üs edinen Uskoklar'ın tarihi, daha XVII. yüzyıl başlarında Zagreb Başpiskoposu M. M i n u c c i tarafından incelenmiş (*Historia degli Uscochi*, Venezia, 1602) ve P a o l o S a r p i de buna 1609 yılına kadar gelen bir zeyl yapmıştı (en son neşri : *La Repubblica di Venezia, la casa d'Austria e gli Uscocchi*, Bari, 1965, 8°, 534 s). A. T., onların menşelerine kısaca temas ettikten sonra, yeni belgelere dayanarak bilhassa bu "bir avuç insanı" korsanlığa iten şartları ve Uskoklar'ın "çok müessir bir umumî yağma şirketi" kurmağa nasıl muvaffak olduklarını belirtmekte (s. 15) ve faaliyetlerini canlı bir tablo halinde gözler önüne sermektedir.

Macaristan'ın Türk egemenliği altına girdiği tarihlerde bazı aileler kaçıp Segna'ya sığınmışlardı. Bu yüzden onlara hırvatçada *mülteci* anlamına gelen *Uscochi* adı verilmişti. Yazar, yıllar boyunca türklerin Segna'yı ele geçirmek için hiç bir ciddi teşebbüse geçmemelerine karşılık, Macaristan tahtına hak iddia eden Avusturya'nın bu "mültecileri" Osmanlılara karşı kullanmağı kendi menfaatine uygun bulduğuna temas ettikten sonra, Uskoklar "İmparatorluğun himayesinden emin idiler; kendilerine *haçlılar* gözü ile Papalık'tan yardım görüyorlardı. Böylece onlar çok geçmeden, kendilerinin Türklere karşı duydukları infialin kârlı bir meslek haline getirilebileceğini anladılar" diyerek (s. 14), Uskokları korsanlığa iten politik kuvvetlerin tam bir teşhisini yapıyor. Onların, faaliyetlerini din perdesi, "haçlı zihniyeti" altında saklamakla beraber "hakikatte tam mânasiyle çapulcu" olduklarını söyleyen A. T., kasabadaki her iki manastır papazlarının bile yağma edilen mallardan 1/10 hisse aldıklarını ve böylece Segna ahalisinin hepsinin bir "yağma endüstrisi" kurmuş olduklarını meydana koyuyor (s. 20 vd.).

Brazzo adasını üs edinerek *brazzere* denilen 6-18 kürekli ve çok sür'atli gemileriyle Quarnaro'dan Ragusa'ya kadar bütün Istria ve Dalmaçya kıyılarında faaliyette bulunan Uskoklar'ın, Türk ticaret gemilerine veya içinde Türk tüccarlarına âit emtia bulunan diğer yabancı gemilere saldırımlarının gittikçe artması, Osmanlıların Venedik nezdinde şiddetli protestolarına ve Türk kadırgalarının Adriatik'e gönderileceği tehdidinde bulunmalarına sebep oluyordu. Zirâ Lepanto'dan sonra 1573'te verilen ahidnâmeye göre, Türk savaş gemilerinin Adriatik'e girmemelerine mukabil Venedik, Osmanlı ticaret gemilerinin ve tüccarlarının bu bölgedeki seyrüseferini emniyet altına almağı taahhüt etmişti. Venedik'in, her Türk protestosundan sonra Avusturya'ya başvurduğunu, fakat Habsburglar'ın, "Türk-Venedik münasebetlerini bozmaktan, Osmanlı tebaasına zarar verdirmekten ve dolaylı da olsa, Adriatik'te hâkim bulunmaktan fazlasıyla memnun" olduklarını tebâruz ettiren A. T., (s. 15), nihayet Cumhuriyet'in 1582'de Uskoklar'a karşı önce birkaç kayık

gönderdiğini, ama çok geçmeden fustalar, 1586'da da kadırgalar sevk etmek zorunluluğunu duyduğunu (s. 22), 1590'da Segna'nın '4' kadırga ile muhasara edildiğini (s. 24), ancak hiç bir teşebbüsün "onların kökünü" kazıyamadığını (s. 16), üstelik 1615'ten sonra faaliyetlerini bütün Adriatik havzasına yaydıklarını (s. 27) olaylar ve rakamlar zikrederek açıklıyor.

II — *Berberiler* : A. T., bu başlık altında yalnız kuzey Afrika Berberilerini değil, Türk, Arap, Arnavut Osmanlı tebaasını veya kendi deyimiyle Akdeniz'deki bütün "müslüman korsanlar" ı inceliyor.

Türk donanmasının Lepanto'dan sonra artık büyük çapta deniz harekâtına girişmemekle beraber, hıristiyan âlemi karşısında tamamiyle hareketsiz de kalmadığına, barışa rağmen gerek Türk gerekse - Venedik müstesna- katolik Akdeniz milletlerinin birbirlerini hâlâ düşman telâkki ettiklerine ve genellikle kendi karasuları ile nüfuz bölgeleri içinde kalan iki taraf donanmalarının, karşılaştıkları vakit yekdiğerini tahrip etmekten çekinmediklerine işaret eden yazar, "bu şartlar içerisinde deniz emniyetsizliğinin en had safhaya geldiği Akdeniz sularının tipik korsan savaşlarına sahne" olduğunu belirtmek suretiyle (s. 29), Türk ve Berberî korsanlarının faaliyetlerini müslümanlık ve hıristiyanlık dünyalarının arasındaki mücade- lenin devamı çerçevesi içinde mütalâa ediyor. Türkler önceleri Uskoklar'a karşı mücadele etmek için Narenta ve Castelnuovo bölgelerinde fırkateynler techiz etmek lüzumunu duymuşlar, fakat çok geçmeden bilhassa Valona (Avlonya) ve Durazzo (Draç) civarında *fusta* denilen küçük lâkin sür'atli gemilerle bir korsanlık hareketi başlamıştı. A. T., "Arnavutluk sahilleri Puglia karşısında olduğundan, Osmanlı Hükümeti, İspanya'ya âit bölgelere zarar verdirilmesinden memnun kalıyordu" diyerek (s. 33), Bâbîâli'nin bu Türk korsanlarının faaliyetlerini âdeta teşvik ettiğini imâ ediyorsa da, hakikatte bu korsanlıkların nedenlerini Osmanlı İmparatorlu- ğu'nun XVI. yüzyıl sonlarında içinde bulunduğu büyük çıkmazda ve karışıklık- larda aramak gerekir. Zirâ Mühimme defterleri, Osmanlı hükümetinin "sandak düzübü" denize açılan ve çapulculuğa başlayan "levendat" ı "haramî" kabul etti- ğini gösteren ve bu gibilerin "ele getirilüb haklarından gelinmesi" ni emreden sayı- sız hükümlerle doludur. Nitekim bizzat yazar da, Osmanlı bahriyesinin artık mer- kezî otoriteden mahrum bulunduğu ve Berberîler kadar Arnavutluk ve Mora korsanlarının da büyük bir hareket serbestisine sahip olduklarına temas etmektedir (s. 47).

Arnavutluk ve Mora sahillerinde üslenen Türk korsanlarının kullandıkları fus- taların genellikle teker teker, bazen de gruplar halinde hareket ettiklerini ve Adri- yatik güneyinden başlayarak faaliyet alanlarını Venedik yakınlarına kadar uzattık- larını söyleyen A. T. (s. 36), bu fustalardan bir kısmının kaptanlarının hıristiyan olduğunu da belirtiyor ki (32 vd.) bu, yazarın, korsan savaşlarının sebeplerinden biri olarak göstermek istediği müslümanlık - hıristiyanlık mücadelesinin artık bi- rinci plânda mütalâa edilemeyeceği hakkında kuvvetli bir delil teşkil etmektedir.

Bundan sonra, "Türkler tarafında... en tehlikeli ve cür'etkâr" olarak vasıf- landırdığı Berberî korsanlarını ele alan yazar, 1580-1590 yılları arasında hemen hemen bütün katolik liman ve sahillerinin onların hücumuna uğradığını, meselâ 1580 sonbaharında sadece bir ay içerisinde en az 25 geminin Cattaro civarında Berberîler tarafından zapt edildiğini, 1600'den sonra bu saldırıların azalmakla bera-

ber, 1605'te gene de 15 geminin onların eline düştüğünü söylüyor (39 vd.). Asıl Türk korsanlarının fusta kullanmalarına karşılık, hafif kadirgalarla hareket eden Berberiler içinde bilhassa Fas kraliçesinin yeğeni Arnavut Memi ile Cezayir Beylerbeyi H a s a n A ğ a'nın faaliyetleri hakkında oldukça geniş malumat veren A. T. (40 vd.), müslüman korsanlara karşı "bütün katolik donanmalarının" mücadeleye ettiklerini belirtiyor. Katolik dünyasının öncüleri Malta'daki San Giovanni Şövalyeleri ile Livorno ve Pisa'ya yerleşmiş olan Santo Stefano Şövalyeleri idi. Fakat yazarın da ifadesiyle, "hakikî haçlı ruhunu temsil ettikleri kabul olunan bu şövalyeler, yalnız hıristiyan sahillerini müdafaa etmekle kalmıyorlar, üstelik, ekseriya Berberî, İyon ve Levante sularına saldırıyorlardı". (s. 30).

Venedik'in, ne doğu müslümanlığı ne de batı hıristiyanlığı ile ittifak etmeden "tam bir tarafsızlık" siyaseti gütmeye devam ettiğini ısrarla ifade eden A. T., Cumhuriyet donanmasının, kendi ticaretine zarar veren bu müslüman fusta ve kadirgalarına karşı mücadele etmek zorunda kaldığını ve bunlardan pek çoğunu ele geçirdiğini de söylüyor. Ancak, yazarın kitabının muhtelif yerlerinde verdiği bilgilerden, Venedik donanmasının, Türk - Berberî korsanlara karşı mücadelelerinde tamamiyle müdafaa kasdiyle hareket etmediklerini, zaptedilen gemilerdeki Türklerin parça parça edildiklerini, hıristiyan esirlerin serbest bırakıldığını ve teknelerin de satıldığını öğreniyoruz (s. 34, 41 ve bilhassa 169). Buna mukabil aynı Venedik donanması, gene yazarın belirttiği gibi, ele geçirdiği Malta ve Toskana korsan gemilerindeki malları ve tayfaları iade ettiğine göre (s. 169), Cumhuriyet'in "tamamiyle tarafsız" olduğundan bahsedilmesi herhalde biraz mübalağalı olsa gerektir.

III — *Maltalılar, Floransalılar, İspanyollar*: Akdeniz'de ulaşım emniyetinin iyiden iyiye bozulduğu bu tarihlerde Malta Şövalyeleri ile Toskana Gran Dukalığı (Floransa) 'na tâbi Santo Stefano Şövalyeleri'nin de faaliyetlerini arttırdıklarına ve onlara âit kadirgaların yalnız Türk ticaret gemilerine değil, Venedik gemilerine de saldırdıklarına işaret eden A. T., hıristiyanlığın ileri karakolu olarak kabul edildikleri için Papalık ve İspanya tarafından himaye olunan bu şövalyelerin korsanlıkları hakkında hayli ilginç misaller veriyor: "Beynelmîl bir sergüzeştçiler cemaati" olan Malta Şövalyeleri, 1582'de Malta civarında karaya oturan bir İngiliz korsan kadirgasına el koyup, "rafîzi" telâkki ettikleri mürettebatını Roma'ya göndermişler ve bu İngilizler diri diri yakılmışlardı. Bundan sonra kadirgayı 60 topla techiz eden şövalyeler Akdeniz'e açılıp korsanlığa başlamışlar, ancak gemi çok geçmeden Venedik donanması tarafından zaptedilmişti (s. 51 vd.). 1583 baharında ise 4 Malta kadirgası, İstanbul'a gitmekte olan ve içinde 60.000 dukalık emtia bulunan bir Türk gemisini Ege Adaları civarında ele geçirmişdi (s. 53). Yazarın verdiği rakamlara göre, Osmanlı donanması, 1588'de Maltalıları korsanlık faaliyetinden alıkoymağa muvaffak olmuş, fakat ertesi yıl şövalyeler Akdeniz'de gene de 10 gemiyi ve 300.000 scudilik eşyayı ele geçirmişlerdi (s. 57).

Floransalılar'a gelince, Türk ve Berberî gemilerine saldırmak için genellikle San Giovanni Şövalyeleri ile birlikte hareket eden Santo Stefano Şövalyeleri, bazen de kendi başlarına faaliyet gösteriyorlardı. Meselâ, 1597 baharında Messina'dan hareket eden S. Stefano Şövalyeleri, Cerigo, Rodos, Karpatos, Meis, Meğri, Girit üzerinden 42 gün süren cevelanları sırasında, 10 Türk gemisini zapt, mürettebattan çoğunu katl ve 120.000 scudilik ganimet elde etmişlerdi (57-61).

Böylece Levante sularının şövalyelerin tehdidi altına girmesini, çok geçmeden, Napoli ve Sicilya'daki İspanyol genel valilerinin, emirlerindeki filoları korsan gemileri haline getirmeleri takip etmişti. Eski bir geleneğe göre, Genel Vali'nin himayesi altında tehziz olunan gemilerin elde ettikleri ganimetin yarısının, özel armatörlere âit gemilerin ganimetlerinin ise 1/4'nün genel valinin zevcesine hediye olarak verilmesi gerekiyordu! İşte bu gelenekten faydalanmak isteyen 2 genel valinin, korsanlığı âdeta bir ticaret haline getirdikleri görülmektedir. Bunları belirten yazar, 1585'te hücumu geçen İspanyol korsanlarının batı ve orta Akdeniz ile Adriatik met-hali ve İyon adaları civarındaki faaliyetleri üzerinde duruyor (62 vd. d).

IV — *İngilizler* : Akdeniz korsanları bölümünde son olarak İngilizleri ele alan A. T., “Venedik deniz kuvvetine son darbenin kuzeyliler, bilhassa İngilizler tarafından indirildiği şüphesizdir” diyerek, neticeleri bakımından önemli olan bu olayın 1580 yıllarında başladığına, gittikçe daha tehlikeli bir hal alarak XVI. yüzyılın sonlarında son haddini bulduğuna ve 1606-1609 yıllarına gelindiğinde, kuzeylilerin, Venedik'in ısrarla kontrolü altında bulundurmamak istediği Levante'de üstünlük sağladıklarına işaret etmektedir (s. 78).

İngilizlerin, II. P h i l i p p e'in yenilmez armadasını mağlûp ettikten sonra Venedik körfezine de sokulduklarına (s. 81) ve 1590'dan itibaren Londra yahut Southampton ile Venedik arasında seyreden gemilerin çoğunluğunu artık doğrudan doğruya İngiliz gemilerinin teşkil ettiğine temas eden yazar (s. 83), kuzeylilerin, dolayısıyla İngilizler'in Akdeniz'e girer girmez ticarî korsanlığa başladıklarını belirterek bunun nedenlerini şöyle izah ediyor : “İngilizler, 1604 yılına kadar İspanya ile resmen savaş halinde idiler. Osmanlılarla imzaladıkları anlaşmaya rağmen Berberîler İngiliz gemilerine saldırmaktan geri kalmıyorlardı. İngilizler Akdeniz'de dostça karşılanmadıklarını biliyorlardı. Binaenaleyh, onlar için Türkler *imansız*, katolikler ise *Papa taraftarları* idi” (s. 85). Bu yüzden İngiliz ticaret filosunda, *bertone* denilen ve savaş için de donatılmış bulunan gemiler kullanılıyordu. İngiliz bertone'leri daha 1581 baharında, yâni III. M u r a d'dan almağa muvaffak oldukları 26 Mayıs 1580 ahidnâmesinden hemen bir yıl sonra, Ege adaları civarında 3 Türk karamürselini zapt ve zahire yüklü bir dördüncüsünü de batırmışlardı. 1890'da bir başka karamürsel de Kandiyê önlerinde gene İngilizler tarafından ele geçirilmişti (86 vd.).

İngilizlerin bilhassa Zanta ile İstanbul arasında seyreden Venedik gemileri için büyük bir tehlike teşkil ettiğini, teknelerinin sağlamlığına güvenerek korsanlık için, Venedik kadırgalarının üslerine döndükleri kış aylarını tercih ettiklerini, yalnız 1603 yılında 12 Venedik gemisinin İngiliz bertone'leri tarafından yağma edildiğini (s. 91 vd.) ve manevra kabiliyetlerinin azlığı ve dalgalı denizde hareket edememeleri yüzünden kadırgalarla bu İngiliz gemilerine karşı mücadele edemeyen Cumhuriyet'in en sonunda, o zamana kadar *eresi* kabul ettiği kraliçe E l i z a b e t h nezdinde teşebbüse geçmek zorunda kaldığını izah eden yazar (97 vd.), devrin ünlü korsanları A. S h e r l e y ve W a r d'ın faaliyetleri hakkında olaylar ve rakamlar zikrederek hayli geniş bilgiler verdikten (102-106) sonra, “Akdeniz'in yeni Berberîleri” diye vasıflandırdığı İngilizler'in Akdeniz'e sokulmalarının sonuçları hakkında şunları söylüyor :

“Kuzeylilerin - özellikle İngilizler’in - Akdeniz’e girmeleri, XVI. yüzyıl boyunca burada cereyan eden mücadeleyi temelinden değiştirdi. Lepanto’dan sonra, Osmanlı İmparatorluğu ve İspanya’nın temsil ettikleri *hilâl* ile *haç* arasındaki büyük mücadele, aslı karakterini kaybederek zevale yüz tutacak ve onun yerini çok geçmeden yeni bir mücadele, korsan savaşları alacaktır. Dinî fanatizm kaybolmuş, ganimet gâye olmuştur. XVI. yüzyıl sonlarında Akdeniz sularında, askerî ve ticarî alanda olduğu gibi, psikolojik alanda da büyük bir değişiklik meydana geldi” (s. 110).

A. T., bu psikolojik değişikliğe örnek olarak, İngilizler’in, Berberî sahillerine, bilhassa Tunus’a yerleşmek suretiyle Akdeniz’de önemli bir üs elde etmelerini, Savoie ve Toskana Dukalarının, İngiliz korsanlarını kendi limanlarında misafir etmek için âdeta birbirleriyle yarışmalarını gösteriyor (s. 112) ve bu psikolojiden yararlanmasını bilen İngilizler’in, gemicilerinin şahsî kabiliyetleri ve *bertone*’lerinin sağlamlığı dolayısıyla büyük mücadeleyi kendi lehlerine sonuçlandırıp Akdeniz’de hâkim duruma geçtiklerini belirtiyor (s. 197).

A. T., eserinin *Venedik’in Denizcilik Sistemi* başlığını taşıyan ikinci bölümünde önce *Ticaret Filosu*’nu ele alıyor ve XVI. yüzyıl sonları ile XVII. yüzyıl başlarında Cumhuriyet’in ticaret filusunda ve sisteminde büyük bir değişiklik görüldüğüne, bunun sebebinin sadece korsan harbi olmayıp ekonomik başka âmillerin de bulunduğu temasa, “korsanların, özellikle kuzeylilerin Cumhuriyet’in denizcilik sisteminin ve deniz nakliyatının değişmesine yaptıkları tesirler” in (s. 117) izahına girişiyor.

Yazarın verdiği rakamlardan açıkça anlaşıldığı gibi Cumhuriyet’in Levante ile Batı arasındaki mutavassıt rolü, 1580’den sonra tamamıyla kaybolmamakla beraber, mânasını büsbütün değiştirmiştir. Venedik, Levante mallarını kuzey Avrupa memleketlerine nakletme vazifesini artık tam mânasıyla yerine getirememektedir. Gerçi 1580’den sonra kuzey limanları ile Venedik arasındaki trafik daha da artmıştır ama, bu yolda daha ziyade İngiliz ve Hollanda gemileri seyretmeğe başlamış, Cumhuriyet donanması Atlantik’te ancak Portekiz ve İspanya sahillerine kadar gitmekle yetinmek zorunda kalmıştır. Hattâ Venedikli tacirler, bu hatta bile nakliyatı sağlamak için İngiliz Felemenk ve Alman gemilerini kiralamak zorunluluğunu duymuşlardır (119 vd.).

Venedik ticaret filusunun azalmasında, korsan savaşlarının etkisinden başka, gemi inşaatında başgösteren büyük krizin ve vergilerin gittikçe artırılmasının da büyük payı olduğunu belirten yazar (s. 122 vd.), buna paralel olarak Cumhuriyet’e âit gemilerin Levante seferlerinde de büyük ölçüde bir azalma meydana geldiğine işaret ediyor. Meselâ, 1611’de İzmir’e giden gemi adedi 12, İstanbul’a giden 6, İskenderiye’ye ve Suriye’ye (Beyrut) giden gemiler ise 3’er den ibaretti (s. 131).

Bununla beraber Venedik ticaret filusunun asıl zaafının, mürettebatın ve askerlerin yetersizliğinden ileri geldiğini söyleyen yazar, “gemiciler isteksiz, korsanlarla çarpışmaları gereken askerler gönülsüz idi. Hattâ bazen bunlar korsanlarla bile anlaşıyorlardı!” diyor (141 vd.).

Bundan sonra, ticaret filosunu koruyan savaş gemilerini ele alan A. T., önce, XVII. yüzyıl başlarına kadar Venedik harp donanmasının esasını teşkil eden *İnce Kadırgalar* üzerinde duruyor ve *trirème* de denilen bu kürekli kadırgalara, esir tica-

retinin azalması ve korsan savaşlarının başlamasından sonra kürekçi bulmanın büyük bir mes'eale halini aldığını (147 vd.), buna, asiller arasından seçilen ve *sopracomiti* denilen kadirga kumandanlarının disiplinsizlikleri de eklenince (153-158), korsan savaşlarında umulan neticenin sağlanamadığını izah ediyor.

"Yüzen bir şehir"i andıran *Çektiriler*'in de, manevra güçlüğü ve kış aylarında denizde kalamamaları yüzünden korsan savaşlarında kifayetsiz kaldıklarını belirten yazar (175 vd.), Cumhuriyet'in, ticaret filosunu korumak için büyük kadirgalar techiz etmek ve yeni bir tip gemi, *Kalyon* inşa etmek yoluna gittiğini söylüyor. Ancak, 1608'de hizmete giren ilk büyük kalyonu, "yüzen bir kal'e" demek olmasına rağmen, ağır hareket ettiği ve çok masraflı olduğu için ertesi yıl tersaneye çekmek zorunluluğu duyulmuştu. A. T., korsanlara, bilhassa İngiliz bertone'lerine karşı, aynı tipte küçük, sür'atli ve kışın da denizde kalabilecek derecede sağlam teknelerle hareket etmek gerektiğini, fakat halkın büyük gemilere olan bağlılığının bunun tabikini güçleştirdiğini, nitekim Venedik Senatosu 1607'de '4' bertone inşasını kararaştırmışken çok geçmeden bu karardan vazgeçildiğini, nihayet uzun tereddütlerden sonra 1616'dan itibaren Venedik donanmasında bertone'lerin hizmete başladığını izah ediyor. Onun verdiği rakamlara göre, 1619'da Cumhuriyet donanması, 50 kadirga, bir o kadar bertone ve kalyon ile birkaç çektiriden meydana geliyordu (186 vd.). Bu suretle yazar, korsan savaşlarının, Venedik'in ticaretine büyük bir darbe indirmekle kalmayıp, XVII. yüzyıl başlarında Cumhuriyet'in savaş donanmasının yeni baştan organize edilmesine ve *tireme*'lerin, yerlerini bertone ve kalyonlara bırakmasına da yol açtığını etraflıca açıklıyor.

Alberto Tenenti'nin kitabı, şüphesiz ki Akdeniz'deki korsan savaşlarının tam bir tarihçesi değildir. Esasen olaylar Venedik'i ilgilendirdiği nisbette izah edildiği için, ister istemez Türkiye, İspanya veya İngiltere açısından bazı boşluklar göze çarpmaktadır. Ancak eserin asıl önemi, korsan savaşlarının bir bütün olarak ele alınmasında ve korsanlığın sadece Berberiler'e âit bir çapulculuk olmayıp, Akdeniz'le ilgilenen bütün milletlerin katıldıkları yeni bir tip savaş şekli olarak vasıflandırılmasında ve şimdiye kadar hep "müdafî" diye gösterilen Hıristiyan korsanlarının da en az Müslüman korsanlar kadar "mütecaviz" olduklarının ortaya konulmasındadır. A. T.'nin tarafsız bir görüşle bu yolda attığı ilk büyük adımın, bilhassa Türkiye ve İspanya arşivlerinde yapılacak araştırmalarla daha da ileriye götürüleceği muhakkaktır.

ŞERRAFETTİN TURAN